

мова і література в школі. – 1999. – № 3. – С. 49-52.

3. Караман С. О. Методика навчання української мови в гімназії : навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти / С. О. Караман. – К. : Ленвіт, 2000. – 272 с.

4. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. / І. М. Кочан. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : Знання, 2008. – 423 с.

5. Кудрявцева Т. С. Функционирование текста в учебном процессе / Т. С. Кудрявцева // Текст как объект лингвистического анализа и перевода. – М., 1984. – 184 с.

6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : підруч. / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.

7. Серова Т. С. Теоретические основы обучения профессионально-ориентированному чтению на иностранном языке в неязыковом вузе / Т. С. Серова. – Пермь : Изд-во ПГУ им. М. Горького, 1989. – 230 с.

8. Симоненко Т. В. Теорія і практика формування професійної мовно-комунікативної компетенції студентів філологічних факультетів : монографія / Т. В. Симоненко. – Черкаси : Вид-во Вовчок О.Ю., 2006. – 328 с.

9. Тихомиров О. К. Психология мышления / О. К. Тихомиров. – М. : Изд-во МГУ, 1984. – 270 с.

10. Тураева З. Я. Лингвистика текста : (Текст : структура и семантика) : учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов по спец. № 2103 "Иностр. яз." / З. Я. Тураева. – М. : Просвещение, 1986. – 128 с.

11. Федотова Л. Н. Синтаксис текста и понимание при чтении / Л. Н. Федотова // Проблемы изучения иностранных языков в заочной и вечерней высшей школе : сборн. ст. – Л., 1977. – Вып. 2. – С. 31-39.

12. Українська мова : енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Вид-во "Українська енцикл." ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.

13. Чулінда Л. І. Українська правнича термінологія : навч. посіб. / Л. І. Чулінда. – К. : Магістр – XXI сторіччя, 2005. – 112 с.

УДК 371.134:37.013.42.001.4

О. І. Гуренко,

кандидат педагогічних наук,

доцент, докторант

(Бердянський державний

педагогічний університет)

СТАН СФОРМОВАНOSTІ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ: РЕЗУЛЬТАТИ КОНСТАТУВАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Постановка проблеми. У ХХІ ст. одним із ключових методологічних підходів до професійної підготовки майбутніх педагогів у вищих навчальних закладах є компетентнісний підхід. Згідно з рекомендаціями Міністерства освіти і науки України щодо його застосування до розробки галузевих стандартів вищої освіти відповідність якості підготовки випускника вимогам

стандарту вищої освіти має визначатись його компетентностями. Вони підтримуються певними здатностями, до яких зараховуються у всіх життєвих сферах такі необхідні аспекти, як критичне мислення, креативність, "європейський вимір" і активна життєва позиція. Спільно ці здатності сприяють розвитку особистості. У сучасних умовах для випускників навчальних закладів особливо важливим має бути розуміння соціального значення своєї професії й, відповідно, розуміння свого місця в системі соціальних відносин, а також здатність до критичної оцінки свого життєвого та професійного досвіду, свідомого вибору шляхів та методів удосконалення своїх особистих і професійних якостей [2, с. 5-6].

Ці положення є засадничими до визначення сутності полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів як орієнтира та результату їхньої полікультурної освіти у вищій школі та підбору діагностичного інструментарію для визначення рівня її сформованості.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що сутність полікультурної компетентності активно вивчається зарубіжними (І. Васютенкова, Т. Гурьянова, Є. Милосердова, А. Фернхем, П. Фрер та ін.) та українськими дослідниками (Р. Агадуллін, К. Баханов, Л. Воротняк, Л. Галуза, Л. Гончаренко, Л. Перетяга, І. Соколова, М. Сімоненко, Л. Чередниченко, Н. Якса та ін.).

Більшість науковців розглядає феномен полікультурної компетентності як складне багатокомпонентне особистісне утворення, результат полікультурної освіти та невід'ємний компонент професійної компетентності. Однак, будучи достатньо розробленою в зарубіжних та українських дослідженнях, проблема полікультурної компетентності вивчалася переважно в контексті її формування в майбутнього педагога (як правило, вчителя-предметника), проте майже не розглядалась у царині професійної освіти соціального педагога.

З наведених у педагогічній літературі визначень полікультурної компетентності видно, що це інтегроване особистісне утворення, яке в своїй структурі має принаймні 3-4 компоненти, що відображають наявність знань, умінь, навичок, цінностей, досвіду, й забезпечує позитивну міжкультурну взаємодію та активну професійну діяльність фахівця в полікультурному суспільстві.

Ураховуючи ознаки полікультурної компетентності, описані дослідниками, ми представляємо авторське визначення та структуру цього феномена. Отже, полікультурна компетентність майбутнього соціального педагога – це інтегративна якість особистості майбутнього фахівця, що формується в процесі полікультурної освіти у ВНЗ та включає систему відповідних знань, умінь, навичок, інтересів, потреб, мотивів, цінностей, психічних властивостей, досвіду дотримання соціальних норм і правил поведінки, необхідних для буденного життя й професійної діяльності в сучасному багатокультурному суспільстві, й відображається в комплексі здатностей ефективно вирішувати завдання професійної соціально-педагогічної діяльності на основі позитивної взаємодії із представниками різних культур.

Мета статті полягає в розкритті стану сформованості полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів на основі результатів констатувального експерименту, що проводився у вищих Україні.

Виклад основного матеріалу. У ході педагогічного експерименту, в якому взяли участь 644 студенти 1-4 курсів напряму підготовки 6.010106 Соціальна педагогіка Бердянського державного педагогічного університету, Запорізького національного університету, Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, Глухівського національного університету імені О.П. Довженка, Хмельницького національного університету, увага спрямовувалася на формування полікультурних здатностей студентів відповідно до змісту та структури полікультурної компетентності (мотиваційно-ціннісний, особистісний, когнітивний, діяльнісно-поведінковий, комунікативний, рефлексивний компоненти). Педагогічний експеримент включав три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний.

Для перевірки наявного рівня полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів, у чому полягала мета констатувального експерименту, здійснено ряд дослідницьких заходів, а саме: бесіди, спостереження, тестування, анкетування, творчі завдання, розв'язування соціально-педагогічних ситуацій, вивчення поточних та підсумкових оцінок студентів з окремих предметів тощо.

На підставі аналізу наукових робіт, присвячених проблемі полікультурної компетентності майбутнього педагога (Л. Гончаренко, В. Кузьменко [3], Л. Чередниченко [4], Н. Якса [5] та ін.), та на основі власного бачення змісту полікультурної компетентності майбутнього соціального педагога, відповідно до кожного її структурного компонента, нами були гіпотетично визначені такі критерії й показники рівнів її сформованості: мотиваційно-ціннісний (наявність ціннісних орієнтацій у полікультурному просторі, мотивація на взаємостосунки з представниками іноетнічного населення); особистісний (особистісні здатності, що виражаються певними психологічними якостями); когнітивний (знання, пов'язані з полікультурністю, особливостями соціально-педагогічної роботи в поліетнічному суспільстві); діяльнісно-поведінковий (модель професійної взаємодії з представниками різних етнічних спільнот); комунікативний (здатність до іншомовної комунікації); рефлексивний (здатність до самоаналізу та самооцінки професійних дій у полікультурному просторі).

Для визначення рівнів сформованості кожного компонента полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів було підбрано й розроблено відповідний діагностичний інструментарій [1, с. 345-353]. Так, для виявлення рівня сформованості мотиваційно-ціннісного компонента полікультурної компетентності студентам необхідно було дати відповіді на запитання, пов'язані з визначенням рівня гуманності почуттів, ставлень і поведінкових намірів майбутніх соціальних педагогів у сфері міжетнічних відносин, та обрати з переліку цінності, на які має орієнтуватися соціальний педагог, працюючи в полікультурному суспільстві.

У результаті вивчення відповідей майбутніх соціальних педагогів на запитання можемо констатувати, що студенти мають активну громадянську позицію й загалом адекватно оцінюють ситуації, пов'язані зі взаємодією з представниками інших етносів. Так, переважній більшості опитаних

студентів (93 %) не доводилося приховувати свою етнічну приналежність. Проте майже всі респонденти відчували побутові образи своєї етнічної приналежності, спостерігали негативне сприйняття людини – представника іншого етносу та упереджене ставлення до людей іншої культури. Власне ставлення до людей – представників інших етносів та їхніх культурних надбань – терпиме або нейтральне.

Майбутні соціальні педагоги вважають, що знання власних етнічних витоків, особливостей національної культури є основою повноцінної людини і громадянина. Відносини з людьми – представниками інших етносів – необхідно вибудовувати, враховуючи їхні особистісні особливості, почуття, а не етнічні. Однак, коли чують щось образливе на адресу свого етносу, відчують образу, злість, гнів, приниження, смуток, а дехто – байдужість.

Оцінюючи ситуацію, коли принижують Вашу етнічну гідність і вірогідність Вашої поведінки в цьому випадку, типовими відповідями студентів були: “Агресивна”, “Можу вдарити”, “На території моєї рідної держави я не дам нікому пригнічувати мою етнічну гідність, буду відстоювати свою етнічну гідність”. Між тим, зустрічалися й відповіді на кшталт: “Буду принижувати їх,” “Не зверну уваги”, “Проігнорую”.

Як позитивне, необхідно зазначити варіанти конструктивного розв’язання міжетнічних конфліктів, запропоновані респондентами: порозумітись, проводити виховні години на відповідну тематику ще змалку; добре виховувати молодь, виховувати толерантність, поважати один одного, жити мирно, прищеплювати дітям та молодим людям загальнолюдські цінності, змінити упереджене ставлення до окремих етносів, популяризувати інші етноси та їхні культури, ввести відповідні навчальні курси, факультативи, здійснювати полікультурне виховання.

На запитання “Що, на Вашу думку, може об’єднати етноси в одну загальнодержавну політичну націю?” переважна більшість опитаних (64,7 %) відповідала: “Спільні національні ідеї, релігія, культурні надбання, дружба, повага, вміння йти на компроміс, спільні погляди, діяльність”. Решта студентів не мала відповіді на це запитання.

Аналіз відповідей респондентів на запитання, спрямовані на виявлення рівня сформованості етнічної толерантності, емпатійності, гуманності, що в сукупності характеризують рівень сформованості особистісного компонента полікультурної компетентності, дозволив встановити, що переважній більшості студентів (96 %) з усіх вишів, охоплених експериментом, невідоме поняття ксенофобії; про прояви дискримінації в українському суспільстві знають 83 % опитаних; у місцевості проживання з таким явищем зустрічалися 75,3 % студентів.

Вибір варіантів відповідей респондентів на запитання “Чи погодилися б Ви мати сусідами представників таких етнічних груп?”, “Чи погодилися б Ви мати своїми одногрупниками представників таких національностей?”, “Чи погодилися б Ви мати у майбутньому своїми колегами представників таких національностей?”, “Чи погодилися б Ви мати членами своєї родини представників таких національностей?” показали, що в студентів педагогічних університетів є упередження щодо представників окремих етносів, наприклад, циган (97,6 %), євреїв (60,1 %), в’єтнамців (48,9 %),

індійців (34 %), турків (26,7 %), кавказців (15 %), татар (11,3 %), китайців (9 %). Попри це 99 % усіх опитаних вважають себе толерантною людиною відносно представників іншої національності та інших релігійних уподобань. Таку суперечність можна пояснити тим, що студенти мало обізнані в етнокультурних традиціях, звичаях, обрядах, буденному житті, побуті цих етносів, а їхній вибір мотивований наявністю стереотипних уявлень про ці етноси, що з'являються унаслідок перегляду кінофільмів, негативних випадкових ситуацій, пов'язаних з їхніми представниками.

Для визначення рівня сформованості когнітивного компонента полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів респондентам необхідно було відповісти на запитання, спрямовані на виявлення ставлення майбутніх соціальних педагогів до проблем полікультурності та їх зацікавленості у вивченні матеріалів полікультурного змісту.

Аналіз відповідей студентів дозволив констатувати, що всі респонденти вважають Україну багатонаціональною країною, в якій проживають вірмени, болгари, росіяни, поляки, грузини, турки, німці тощо. Між тим, переважна більшість опитаних вважає, що на сучасному етапі в полікультурному суспільстві існують проблеми расизму, неприязні до представників окремих національностей, культурної асиміляції, втрати автентичних українських традицій.

На запитання "Чи можна розв'язати ці проблеми (чи частину проблем) посередництвом спеціальної підготовки фахівців соціально-педагогічного напрямку? Яким чином?" одержали неоднозначні відповіді. Так, 40,6% респондентів вважає, що потрібно розповідати молоді про культурні надбання українського народу, показувати приклади гордості за свій народ. Але є частка студентів (21,5 %), які мають протилежну думку.

Позитивним є те, що всі респонденти вважають, що соціальний педагог повинен бути професійно готовим до роботи з колективами, в яких є представники різних етносів, культур, віросповідань тощо та володіти певними знаннями й уміннями, тому що наша країна полікультурна й до кожного клієнта треба знайти індивідуальний підхід; згідно з етичним кодексом соціального педагога він має надавати допомогу клієнтові не залежно від його кольору шкіри чи національності. Відповідно, соціальний педагог, готовий до практичної діяльності в полікультурному соціумі, на думку студентів, повинен бути відвертим, чесним, гуманним, толерантним, добрим, знати культури інших країн, національностей та вміти знаходити до кожного свій підхід, аналізувати, прогнозувати результати соціально-педагогічного впливу.

Необхідно зазначити, що респонденти мали утруднення з відповіддю на запитання "Як Ви вважаєте, чи необхідно здійснювати спеціальну соціально-педагогічну роботу з представниками іноетнічного населення (мігрантами, біженцями, національними групами тощо)? Обґрунтуйте свою думку". Навіть відповідаючи позитивно (66 %), респонденти не могли обґрунтувати власну думку.

Попри це, переважна більшість студентів (71,3 %) вважає, що спеціальна соціально-педагогічна робота з представниками іноетнічного населення (дітьми та дорослими) полягає в підготовці дітей та молоді до життя з представниками інших національностей, формуванні вмінь

вирішувати міжнаціональні конфлікти, вихованні толерантності та здійсненні правової просвіти представників інших національностей.

Аналіз відповідей респондентів на запитання “Як Ви вважаєте, чи повинна система навчання у ВНЗ, здійснюючи підготовку соціальних педагогів, урахувувати полікультурний компонент у змісті освіти? Чому” показав 100-відсоткову позитивну відповідь студентів, які обґрунтовують її тим, що соціальний педагог працює з представниками не однієї нації, а багатьох, тому в нього повинні бути сформовані відповідні знання й уміння роботи з ними. Серед курсів полікультурної спрямованості, які викладаються в групах опитаних, студенти називали етнопедагогіку (20,1 %) й етнопсихологію (9 %), решта – не могли відповісти.

За результатами опитування встановили, що більшість студентів має досвід міжкультурної взаємодії, бажання знати більше про власну культуру та етнокультурні традиції представників іноетнічного населення, тому що мають друзів – представників інших національностей.

Отже, аналіз відповідей майбутніх соціальних педагогів свідчить про те, що більшість студентів вважають Україну полікультурною державою, в якій мешкають представники багатьох національностей, яким необхідна соціально-педагогічна допомога з різних питань, тому необхідно здійснювати спеціальну підготовку соціально-педагогічних кадрів для такої роботи.

Для виявлення рівня сформованості діяльнісно-поведінкового компонента полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів респондентам пропонували виконати творчі завдання та розв'язати проблемні ситуації. Наприклад, “Ви – соціальний педагог у школі. У Вашій присутності а) один учень образив іншого, вказуючи на національну приналежність; 2) виникла сучка між учнями на релігійному ґрунті. Ваші дії”.

Аналіз відповідей респондентів засвідчив, що студенти мають поверхові уявлення про соціально-педагогічну роботу в школі щодо розв'язання зазначених проблем. Переважна більшість опитаних (93,5 %) вважає, що для залагодження міжетнічної (міжрелігійної) суперечки достатньо превентивної бесіди. Зазначимо, що 2,3 % студентів дали відповіді на кшталт “Буду сперечатись із учнями, щоб їх переконати”, що є антипедагогічним методом.

Аналіз результатів вирішення професійних ситуацій дав підстави стверджувати, що майбутні соціальні педагоги не володіють методикою полікультурної роботи в умовах загальноосвітнього навчального закладу, соціальної служби тощо, що свідчить про необхідність спеціального навчання їх до здійснення такої роботи.

Визначаючи рівень сформованості комунікативного компонента полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів, пропонували студентам розв'язати проблемні професійні ситуації із застосуванням іноземної мови, наприклад: “Ви – фахівець соціальної служби. До Вас за допомогою звернувся вимушений переселенець, який спілкується тільки іноземною мовою”. Ситуація моделювалася іноземною мовою. Для її розв'язання студентам необхідно було спілкуватися тільки іноземною мовою й виконати завдання: 1) оформити документи в міграційній службі; 2) надати клієнтові консультацію щодо житла, матеріальної допомоги,

працевлаштування.

Для визначення рівня сформованості рефлексивного компонента полікультурної компетентності майбутнім соціальним педагогам пропонували заповнити оцінну таблицю. Результати виконання цього завдання показали, що 57 % респондентів найвище оцінюють здатності вести діалог (вміння відстоювати власну думку і поважати думку іншої людини під час міжкультурної взаємодії), а найнижче – знання особливостей соціально-педагогічної роботи в полікультурному середовищі (53 %).

Рівні сформованості полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів визначали за допомогою узагальнених результатів щодо рівнів сформованості компонентів полікультурної компетентності в кожного студента, що відображено у таблиці 1.

Таблиця 1

Рівні сформованості полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів (констатувальний експеримент, %)

Університет/ рівні	БДПУ	ЗНУ	ХНПУ імені Г.С. Ско- вороди	ГНУ імені О. Довже- нка	ХНУ	НПУ імені М.П. Драго- манова
унікальний	3,1	4,8	5,3	4,2	4,2	4,3
оптимальний	12,2	16,3	16,8	12,5	16,1	15,7
стандартний	52	46,2	44,2	50	45,9	49,6
примітивний	32,7	32,7	33,7	33,3	33,8	30,4

Висновки. Отже, в результаті проведених діагностичних заходів, спрямованих на виявлення вихідного рівня сформованості полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів, встановлено, що більшість студентів вважають Україну полікультурною державою, в якій мешкають представники багатьох національностей, яким необхідна соціально-педагогічна допомога з різних питань, тому необхідно здійснювати спеціальну підготовку соціально-педагогічних кадрів для такої роботи; мають досвід міжкультурної взаємодії, бажання знати більше про власну культуру та етнокультурні традиції представників іноетнічного населення. Однак є частка студентів, які мають упередження щодо представників окремих етносів, хоч і вважають себе толерантною людиною відносно представників іншої національності та інших релігійних уподобань. Крім того, аналіз результатів вирішення професійних ситуацій дав підстави стверджувати, що майбутні соціальні педагоги не володіють методикою полікультурної роботи в умовах загальноосвітнього навчального закладу, що й підтвердили дані самооцінки. Це свідчить про необхідність спеціального навчання їх до здійснення такої роботи.

Перспектива подальших пошуків у напрямку дослідження є проведення формульованого експерименту, спрямованого на реалізацію авторської моделі полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у вищому навчальному закладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуренко О. І. Соціально-педагогічна робота в полікультурному суспільстві : навч. посібн. для студ. ВНЗ / за ред. проф. К. О. Баханова. –

Донецьк : Ландон-XXI, 2014. – 480 с.

2. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти / за ред. В.Д. Шинкарука. – К., 2008. – 68 с.

3. Кузьменко В. В. Формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи: [навчальний посібник] / В. В. Кузьменко, Л. А. Гончаренко. – Херсон: РІПО, 2006 – 92 с.,

4. Чередниченко Л.А. Суть полікультурної компетентності, критерії та рівні її сформованості у майбутнього вчителя / Л.А.Чередниченко // Вісник ХНПУ ім. Г.С.Сковороди “Філософія” : зб. наук. праць. – Харків : ХНПУ, 2011. – Вип. 36. – С. 104-109.

5. Якса Н. В. Професійна підготовка майбутніх учителів: теорія і методика міжкультурної взаємодії в умовах Кримського регіону: монографія / Наталія Володимирівна Якса. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 568 с.

УДК 37.014.53

Г. В. Давиденко,
кандидат філологічних наук, доцент
(Вінницький соціально-економічний
інститут ВНЗ “Відкритий міжнародний
університет розвитку людини “Україна”)

МОДЕЛІ ТА ФОРМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В РАМКАХ ПЕДАГОГІЧНОЇ ІННОВАТИКИ

Упровадження інклюзивної освіти передбачає розробку й дотримання певних моделей, класифікація яких здійснюється за певними аспектами: ступенем інтегрованості в колектив, часовим проміжком, кількісним співвідношенням звичайних дітей та дітей з обмеженими можливостями тощо. Ці моделі впроваджуються на основі інноваційних концепцій у галузі освіти.

Науковці, починаючи з кінця 80-х років ХХ ст., активно досліджують проблеми здобуття вищої освіти людьми з особливими потребами. Основою динамічних змін у цій сфері сприяла позиція суспільства. Однак і досі залишається низка невирішених питань у галузі інклюзивної освіти. У зв'язку з цим актуальним є дослідження моделей, аналіз та узагальнення форм упровадження інклюзивної освіти в рамках педагогічної інноватики.

Мета статті – визначити основні моделі інклюзивної освіти та класифікувати їх; встановити популярні підходи до інтеграції дітей з обмеженими можливостями в європейській педагогічній інноватиці.

Сучасна інноваційна педагогічна парадигма передбачає реалізацію новітніх підходів, які отримали номенклатуру проектів. Сучасні науковці зазначають, що інноваційний освітній проект – це проект, реалізація якого дозволяє здійснити нові або модернізувати наявні освітні технології, продукти, обладнання, навчально-методичне забезпечення і засоби навчально-освітнього профілю, структурні й інфраструктурні нововведення в галузі освіти, а також здійснювати нові освітні послуги й готувати